

УДК 65.011.4:658.14

АНАЛІЗ РИНКОВИХ УМОВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЯК ОСНОВА ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

ANALYSIS OF MARKET CONDITIONS AS A BASIS FOR PLANNING THE ACTIVITIES OF CONSTRUCTION INDUSTRY ENTERPRISES

Могилова А.Ю.

доктор економічних наук,
професор кафедри економічної теорії та маркетингу,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Проаналізовано напрямки зростання власного капіталу підприємств будівельної галузі в аспекті забезпечення їх капіталізації за найбільш вірогідними напрямками формування з точки зору організаційних обмежень реалізації з боку власників підприємства та економічної доцільності реалізації.

Виявлено тенденції розвитку активної частини основного виробничого капіталу будівельних підприємств як основи стратегії їх зростання; а також тенденцій забезпечення капіталізації підприємств будівельної галузі України протягом 2008-2016 рр. Обґрунтовано обмежений характер практичного використання потенційних джерел фінансування капітальних інвестицій у будівельній галузі України.

Ключові слова: будівельна галузь, підприємство, планування, капіталізація, власний капітал, основні засоби.

Проанализированы направления роста собственного капитала предприятий строительной отрасли в аспекте обеспечения их капитализации по наиболее реализуемым направлениям формирования с точки зрения организационных ограничений реализации со стороны собственников предприятия и экономической целесообразности реализации.

Выявлены тенденции развития активной части основного производственного капитала строительных предприятий как основы стратегии их роста; а также тенденции обеспечения капитализации предприятий строительной отрасли Украины в течение 2008-2016 гг. Обоснован ограниченный характер практического использования потенциальных источников финансирования капитальных инвестиций в строительной отрасли Украины.

Ключевые слова: строительная отрасль, предприятие, планирование, капитализация, собственный капитал, основные средства.

The directions of growth of own capital of enterprises of the construction industry are analyzed in terms of ensuring their capitalization in the most realizable areas of formation from the point of view of organizational restrictions on implementation by the owners of the enterprise and the economic feasibility of implementation.

Trends of the development of the active part of the main production capital of construction enterprises as the basis for their growth strategy are revealed; as well as trends in the provision of capitalization of enterprises in the construction industry of Ukraine during 2008-2016. The limited character of practical use of potential sources of financing of capital investments in the construction industry of Ukraine is justified.

Keywords: construction industry, enterprise, planning, capitalization, own capital, fixed assets.

Постановка проблеми. Сучасні підприємства функціонують в умовах надзвичайно складного, динамічного та невизначеного середовища.

Здатність пристосовуватися до змін у зовнішнім середовищі – основна умова в бізнесі й інших сферах життєдіяльності. Більше того – це умова виживання й розвитку підприємства. Підприємство повинне, з одного боку, постійно виявляти зміни у навколишньому середовищі й ефективно на них реагувати. З іншого боку, необхідно мати на увазі, що самі підприємства генерують зміни в зовнішньому середовищі, випускаючи нові

види товарів і послуг, використовуючи нові види сировини, матеріалів, енергії, устаткування, технологій тощо. Таким чином, підприємствам необхідно або пристосовуватися до змін середовища, або самим активно впливати на стан середовища, формуючи таким чином більш-менш визначене власне майбутнє. Кожна дія всіх без винятку підприємств можлива тільки в тому випадку, якщо середовище допускає її здійснення.

Динамізм і високий ступінь невизначеності факторів макросередовища значно ускладнюють процедури розробки й прийняття управлін-

ських рішень. Тому керівники як закордонних, так і вітчизняних підприємств гостро відчувають потребу в систематичній, оперативній і всебічній інформації про стан і можливі зміни, що відбуваються в макросередовищі. З метою коректного стратегічного планування діяльності будь-якого підприємства, у першу чергу, треба вивчити умови, у яких йому доводиться діяти. Треба зауважити, що для розробки ефективної стратегії слід вивчати не лише безпосередні умови функціонування підприємства (його ближнє зовнішнє оточення), а й ті, що побічно впливають на нього (далеке зовнішнє середовище).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зовнішні умови господарювання ринкових суб'єктів встановлюють мінімальний розмір капіталізації підприємств. Разом з цим можна припустити той факт, що зовнішнє середовище визначає також об'єктивно можливий максимальний рівень капіталізації. Даний висновок доводять результати дослідження Є.П. Тавокина стосовно природи розвитку кризи в процесі функціонування ринкової системи. Трактуючи кризу як «різкий, крутий перелом у будь-чому, тяжкий перехідний стан, або особливе ускладнення, за умов якого неадекватність засобів досягнення цілей народжує непередбачувані проблеми, приховані конфлікти та диспропорції», Є.П. Тавокин дійшов висновку про те, що «у процесі функціонування будь-якої ринкової системи внутрішні протиріччя неминуче накопичуються до певного рівня, за яким ця організація невідворотно починає руйнуватися, тобто настає криза» [1, с. 141]. Підтримуючи дану позицію при вирішенні проблеми капіталізації підприємства, можна зробити наступне зауваження: нарощування капіталізації підприємства не може бути безперервним процесом та має верхню межу показника. Це пов'язане, перш за все, з тим, що постійне зростання величини капіталізації підприємства супроводжується, як правило, збільшенням обсягів його діяльності, розширенням представленості товарів підприємства на ринку, збільшенням ринкової частки підприємства і, в кінцевому підсумку, посиленням уваги до підприємства з боку антимонопольних органів влади, конкурентів, що втрачають свої ринкові позиції, та суб'єктів, здатних до рейдерських захоплень перспективних підприємств. А отже, між об'єктивно максимальною величиною капіталізації підприємства та рівнем конкуренції на ринку існує зв'язок, і постає проблема його винайдення та математичного опису. Вважаємо, що чим вищим є рівень конкуренції ринку, тим нижчим, за критерієм безпеки функціонування підприємства на ринку, є максимальна та доцільно можливий рівень його капіталізації.

Важливість капіталізації підприємств реального сектору економіки доводить їх роль у структурі господарського комплексу країни, а саме: підприємства базових галузей економіки забез-

печують основу для функціонування та розвитку підприємств інфраструктурних галузей, таких як транспорт, зв'язок, торгівля, банківська діяльність тощо, починається активізація інфраструктурної галузі, по-перше, в тому регіоні, в якому сконцентровано основну діяльність підприємства. В подальшому – даний ефект розповсюджуватиметься на сусідні регіони і охоплюватиме рівень всієї країни. З цієї причини саме від розширеного виробництва у реальному секторі економіки залежить економічний ріст в цілому у країні. Крім того, при цьому досягається соціальний ефект, що проявляється у зростанні доходів населення з причини росту заробітної плати працівників підприємств, що досягли росту власної капіталізації.

Між рівнем ринкової капіталізації підприємства реального сектору та ефективністю виробництва можна стверджувати про наявність взаємозв'язку та взаємообумовленості. Так, ринкова капіталізація є наслідком ефективності виробництва, але в той же час ринкова капіталізація є основою фінансової стійкості підприємства, через що визначає майбутню ефективність його виробничої діяльності. Забезпечення розширеного виробництва стимулює розвиток ресурсних ринків та активізацію діяльності підприємств на етапі розподілу виготовленої продукції. Крім того, капіталізація підприємств реального сектору економіки та наступне нарощування виробництва розширюють попит на продукцію підприємств суміжних галузей. Збільшення обсягів виробництва обумовлює зростання податків, що формує доходну частину бюджету країни. Тобто можна стверджувати, що за сучасних кризових умов в економіці України першочерговим є відновлення та розвиток саме підприємств реального сектору.

Для забезпечення капіталізації підприємств реального сектору варто сконцентрувати увагу на нарощуванні кількості та якості виробничих факторів та удосконаленні виробничих процесів на всіх етапах виробничого циклу. Тому вважаємо, що першочергово слід концентрувати управління підприємством на:

- нарощуванні виробничого капіталу як основи майбутнього росту підприємства;
- стимулюванні продажу готової продукції з метою забезпечення зростання виручки від реалізації та прибутку підприємства;
- удосконаленні управління розподілом чистого прибутку на підприємстві з метою формування фінансових ресурсів для забезпечення майбутнього росту;
- обов'язковому впровадженні інновацій для формування якісної основи зростання капіталізації підприємства.

Але першочерговим завданням для підприємства стане якісний аналіз вихідних умов господарювання в межах відповідної галузі, що і визначило мету підготовки даної статті – провести ретроспективний аналіз зовнішніх умов

господарювання підприємств в межах будівельної галузі України, як одної із головних базових галузей господарського комплексу країни. Результати аналізу стануть основою для планування будівельними підприємствами своєї діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Проаналізуємо тенденції забезпечення капіталізації підприємств будівельної галузі як одної із найбільш вагомих для розвитку країни, враховуючи обсяги задіяного капіталу та кількість залученого персоналу в галузі. Щодо джерел фінансування капіталізації будівельних підприємств (табл. 1), наочним є те, що протягом аналізованого періоду 2008-2016 рр. нарощування капіталу відбувалося переважно за рахунок зростання зобов'язань підприємств і збереження більш значного розміру поточних зобов'язань порівняно із довгостроковими, що безсумнівно свідчить про погіршення структури балансу підприємств, збільшує ризик втрати підприємствами фінансової стійкості, свідчить про високу залежність підприємств від сторонніх суб'єктів.

Зростання власного капіталу будівельних підприємств відбувалося досить повільними темпами, через що не можна зробити висновок про відчутне зміцнення фінансового стану підприємств, особливо враховуючи шляхи збільшення власного капіталу (табл. 2).

Тенденція зростання власного капіталу будівельних підприємств є індикатором зростання фінансової стійкості підприємств. Але, як видно за даними табл. 2, зростання власного капіталу будівельних підприємств в Україні протягом 2008-2016 рр. спостерігалось переважно за рахунок зростання статутного капіталу (хоч і повільними темпами). Значне збільшення статутного капіталу мало місце у 2012 році, однією з причин чого стала значна активізація діяльності через необхідність будівництва значних за розміром витрат об'єктів для проведення

чемпіонату «Євро – 2012». Але вже наступного 2013 року зростання статутного капіталу будівельних підприємств України не характеризувалося такою ж тенденцією через закриття значної кількості підприємств з політичних причини, а також з причини скорочення частки іноземного капіталу в структурі статутного капіталу.

Позитивну оцінку можна надати факту зростання нерозподіленого прибутку з причини формування в такий спосіб потенційних ресурсів для фінансування розвитку підприємства та забезпечення його капіталізації. Але разом з тим нерозподілений прибуток може використовуватися на погашення поточної заборгованості, розмір якої на будівельних підприємствах України є доволі значним (див. табл. 1), або на сплату винагороди власникам підприємств, що суперечить реальній капіталізації підприємств. Для вітчизняних будівельних підприємств актуальним є саме збільшення вартості майна за рахунок нерозподіленого прибутку, тобто спрямування прибутку на накопичення, особливо враховуючи стан основних засобів у будівельній галузі як основи реальної капіталізації будівельних підприємств (табл. 3).

Як видно за даними табл. 3, основні фонди підприємств будівельної галузі України є занадто зношеними і потребують капітального відновлення або заміни на принципово нові. Розмір зносу щороку зростає. Тільки капітальні інвестиції сприятимуть відновленню галузей. Але за сучасних економічних і політичних умов коло джерел фінансування капітальних інвестицій є дуже обмеженим, будівельні підприємства не можуть розраховувати на такі джерела, як банківське фінансування і кошти стратегічних іноземних інвесторів. А отже проблема забезпечення реальної капіталізації будівельних підприємств надалі загострюється, і підприємства змушені планувати власний розвиток переважно за рахунок власних коштів.

Таблиця 1

**Капітал підприємств за видами економічної діяльності «Будівництво»
за період 2008-2016 рр., млн. грн.**

Показник	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Власний капітал	27421,2	29499,8	27371,9	25888,3	29522,5	32190,8	3144,7	-16038,1	-14347,2
Довгострокові зобов'язання	41540,2	38539,1	36810,1	41657,9	76563,6	86076,6	97502,4	105550,8	108333,8
Поточні зобов'язання	78727,2	75089,6	83367,6	101865,8	154437,3	174428,6	168905,3	222228,6	225471,6
Темп росту									
Показник	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Власний капітал		1,076	0,93	0,95	1,14	1,09	0,10	-5,10	0,89
Довгострокові зобов'язання		0,93	0,96	1,13	1,84	1,12425	1,13	1,08	1,03
Поточні зобов'язання		0,95	1,11	1,22	1,52	1,13	0,97	1,32	1,01

Джерело: розраховано автором на основі [2, с. 62-63, 75], [3, с. 76-77], [4, с. 74-75], [5, с. 73-74], [6]

Таблиця 2

**Власний капітал підприємств за видами економічної діяльності «Будівництво»
за період 2008-2016 рр., млн. грн.**

Показник	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Власний капітал, усього	27421,2	29499,8	27371,9	25888,3	29522,5	32190,8	3144,7	-16038,1	-14347,2
в т.ч. статутний капітал	32454,6	35242	31312,1	34265,9	44057,6	51166,1	49586,3	54065,9	50216,5
резервний капітал	504,6	530,9	737	697,6	695,2	987,1	730,5	815,1	738,4
нерозподілений прибуток	-7193,4	-9720,2	-10709,1	-12696	-18205,7	-25264,9	-48410	-70322,6	-72041,7
неоплачений та вилучений капітал	9590,6	9427,5	9627,8	8973,8	10286,5	11997,2	11506,2	14679,3	11822,3
Темп росту									
Показник	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Власний капітал, усього		1,08	0,93	0,95	1,14	1,09	0,10	-5,10	0,89
в т.ч. статутний капітал		1,09	0,89	1,09	1,29	1,16	0,97	1,09	0,93
резервний капітал		1,05	1,388209	0,95	0,10	1,429	0,740047	1,121	0,901
нерозподілений прибуток		1,35	1,10	1,19	1,43	1,39	1,92	1,45	1,02
неоплачений та вилучений капітал		0,98	1,02	0,93	1,15	1,17	0,96	1,28	0,80

Джерело: розраховано автором на основі [2, с. 62, 72-73], [3, с. 86-87], [4, с. 75, 84-85], [5, с. 74. 83-84], [6]

Таблиця 3

**Стан основних засобів підприємств за видами економічної діяльності «Будівництво»
за період 2009-2016 рр., млн. грн.**

Показник	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Основні засоби:								
Залишкова вартість	35889	31473	26885	33884	39788	29335	29157	46627
Знос	46	50,1	58,8	55,1	51,9	54,4	53	36
Темп росту								
Показник	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Основні засоби:								
Залишкова вартість		0,88	0,85	1,26	1,17	0,74	0,10	1,60
Знос		1,09	1,17	0,94	0,94	1,05	0,97	0,68

Джерело: розраховано автором на основі [6]

Негативною ознакою тенденцій формування власного капіталу будівельних підприємств в Україні є замалі розміри резервного капіталу, що вказує на недостатнє покриття непередбачених збитків підприємства, а у вирішенні проблеми капіталізації підприємств – на обмеження ресурсів росту.

Особливої уваги в аспекті забезпечення реальної капіталізації заслуговує таке джерело власних фінансових ресурсів підприємства як амортизаційний фонд. Величина амортизаційних відрахувань залежить від первісної вартості основних виробничих фондів підприємства, яку підприємства здатні самостійно підвищувати або зменшувати. Практика продажу виробничих машин засвідчує випадки

продажу за обома варіантами. У випадку коли підприємство купує технологічні машини за заниженою ціною, то в майбутньому воно відчує проблему недостатнього розміру амортизаційного фонду для повноцінного відновлення обладнання. Подібний сценарій розвитку власної виробничої бази відчули власники підприємств, приватизованих в період масової приватизації 1990-х років, коли майно передавалося новому власникові за залишковою вартістю без накопиченого амортизаційного фонду. Таким чином, занижена вартість виробничого обладнання в кінцевому підсумку унеможливіє відновлення фізично та морально застарілого обладнання та знижує технологічний потенціал підприємства.

У протилежному випадку, коли підприємство вдається до підвищення вартості виробничого обладнання шляхом його дооцінки в результаті добудівлі, модернізації, реконструкції або технічного переозброєння, воно відчує проблему зростання собівартості продукції, що виготовлено із застосуванням даного комплексу обладнання, оскільки зростання вартості обладнання збільшує розмір амортизаційних відрахувань. Зростання собівартості неодмінно спричиняє зростання ціни реалізації продукції, що за інших рівних умов спричиняє зменшення обсягу продажу та знижує імідж підприємства для споживачів. Таким чином, можна зробити висновок, що будь-які зміни у вартості виробничого обладнання в кінцевому підсумку негативно познача-

ються на майбутній капіталізації підприємства, оскільки не зміцнюють власну фінансову базу підприємства.

Висновки. Таким чином, за результатами аналізу фінансових можливостей забезпечення капіталізації підприємств будівельної галузі України можна зробити висновок про те, що за умов посилення кризових явищ в економічній та політичній сферах суспільства для відновлення економіки України першочерговості набуватиме проблема забезпечення реальної капіталізації будівельних підприємств, що надає актуальності практичним рекомендаціям щодо удосконалення складу та структури виробничого капіталу підприємств переважно за рахунок власних можливостей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Тавокин Е.П. «Антикризисное управление». Что это такое / Е.П. Тавокин // Вестник Российской Академии Наук. – 2010. – Т. 80, № 2. – С. 141-146.
2. Статистичний збірник «Діяльність підприємств суб'єктів підприємницької діяльності – 2008» / Державна служба статистики України; за ред. І.М. Жук; відп. за вип. М.С. Кузнецова. – К.: Державна служба статистики України, 2009. – 326 с.
3. Статистичний збірник «Діяльність суб'єктів господарювання – 2009» / Державна служба статистики України; за ред. І.М. Жук; відп. за вип. М.С. Кузнецова. – К.: Державна служба статистики України, 2010. – 448 с.
4. Статистичний збірник «Діяльність суб'єктів господарювання – 2010» / Державна служба статистики України; за ред. І.М. Жук; відп. за вип. М.С. Кузнецова. – К.: Державна служба статистики України, 2011. – 454 с.
5. Статистичний збірник «Діяльність суб'єктів господарювання – 2011» / Державна служба статистики України; за ред. І.М. Жук; відп. за вип. М.С. Кузнецова. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 468 с.
6. Статистичний збірник «Діяльність суб'єктів господарювання – 2016» / Державна служба статистики України; за ред. М. С. Кузнецової; відп. за вип. О. М. Колпакова. – К.: Державна служба статистики України, 2017. – 628 с.
7. Наявність і стан основних засобів / Офіційний сайт Державної служби статистики України. // <http://www.ukrstat.gov.ua/>